

Knygų lentynoje

SOVIETINĖS PROPAGANDOS KONSTRUOTO „TARYBINIO DIDVYRIO“ VAIDMUO IR SKLAIDA RYTŲ EUROPOJE

Rec.: Silke Satjukow, Reiner Gries. Sozialistische Helden. Eine Kulturgeschichte von Propagandafiguren in Osteuropa und der DDR. Berlin, 2002.

„Tarybinis didvyris“, gimęs per 1934 m. garlavio „Čeliuskina“ gelbėjimo epopėja, netrukus tvirtai įaugo į kiekvieno sovietinio žmogaus gyvenimą ir buvo matomas visoje jo kasdieninėje veikloje: darbo vietoje, televizijoje, laikraštyje ar sporto varžybose. Jurijus Gagarinas, Valentina Tereškova, Aleksejus Stachanovas, Denisas Bulačovos – neatsiejamos ir populiaros SSRS istorijos figūros, pasauliui įrodinėjusios nepralenkiamą socializmo jėgą, o kasdieniame sovietinio žmogaus gyvenime tapusios ne tik savotiškais dabartinių „popžvaigždžių“ atitikmenimis, bet ir pasiektu geresnio gyvenimo pavyzdžiais. Pagal SSRS „tarybinių didvyrių“ prototipus po 1945 m. ir kiekviena šalis, patekusi į komunistinio rytojaus kūrimo lagerį, buvo priversta sukurti savą vietinių didvyrių panteoną.

Pastarąjį „tarybinio didvyrio“ konstravimo Rytų Europoje aspektą ir nagrinėja daktarės Silke's Satjukowos (Jenos Friedricho Schillerio universitetas, Istorijos institutas) bei profesoriaus Reinerio Grieso (Vienos universitetas, Istorijos institutas) sudaryta įvairiautė kultūros istorikų komanda, išleidusi straipsnių rinkinį „Tarybiniai didvyriai. Kultūrinė propagandos figūrų istorija Rytų Europoje ir VDR“.

Rinkinį sudaro penkios dalys, apimančios SSRS, VDR, Lenkijos, Vengrijos ir Čekoslovakijos „tarybinių didvyrių“ genezės atvejus. Ašis, jungianti Rytų Europos didvyrių tyrimus, yra bendro komunikacijos kultūra–visuomenė veikimo modelio išskyrimas¹, kuris remiasi propagandinių „komunikatorių“ (partija, mokykla, masinės informavimo priemonės ir pan.), kaip tarpininkų, vaidmeniu kuriant panašų „tarybinio didvyrio“ mitą. Studijos koncentruojasi į bendro „tarybinio didvyrio“ vardiklio paiešką Rytų Europoje ir SSRS. Esminius rinkinyje išryškėjusius teiginius galima sugrupuoti į keletą bendrų (ir labiausiai diskutuotinų) akcentų:

- SSRS ir Rytų Europoje vyravo trys adekvatus didvyrių tipai, vienokia ar kitokia forma pasireiškę visose minėto regiono sovietinėse visuomenėse.

Pirmiausia „kultūriniai didvyriai“² (pvz., Aleksejus Stachanovas, Adolf Hennecke, Imre Muszka, Mateusz Birkut, Jurijus Gagarinas),

¹ Satjukow S., Gries R. Zur Konstruktion des „Sozialistischen Helden // Sozialistische Helden. Eine Kulturgeschichte von Propagandafiguren in Osteuropa und der DDR. Berlin, 2002, p. 20.

² Ten pat, p. 15.

apėmę meninius, mokslinius ar techninius kasdienio darbo barus ir savo neeiliniais sugebėjimais turėję įkūnyti „naują tarybinį žmogų“, kaip pranašesnės socialinės santvarkos rezultatą³.

„Politiniai vadai didvyriai“ (pvz., Ernst Thalmann, Matyas Rakosi, Karol Swierczewski) – tai antrasis rinkinyje pastebimas didvyrių tipas, kuriuos sovietinė propaganda įvardijo kaip pavyzdinius politinius veikėjus bei kovotojus už komunistinės idėjos sklaidą⁴.

Trečiasis, gausiausias didvyrių tipas – karo didvyriai (Zoja Kosmodemjanskaja, Julius Fučik, beasmeniai „Stalingrado didvyriai“). Šis tipas apima daugiausia Antrajame pasauliniame kare sovietų pusėje žuvusius asmenis. Apie juos sukurtas didvyriškumo mitas turėjo reprezentuoti socialistinės visuomenės nenugalimumą ar „tarybino žmogaus“ išikimybę pasirinktai „teisingai“ komunistinei ideologijai.

• „Tarybiniai didvyriai“ yra SSRS propagandos dirbtinai suformuotas konstruktas, kurį buvo bandoma perkelti į jau egzistavusią okupuotose Rytų Europos šalyse nacionalinių didvyrių terpe.

Straipsnių autoriai, aptardami „tarybinio didvyrio“ genezę vienoje ar kitoje Rytų Europos šalyje, pabrėžia, kad, nepaisant sovietinės propagandos vykdyto šabloninio tarybinių didvyrių kūrimo, buvo ieškoma tinkamos socialinės ir kultūrinės retrospektyvos, kurioje naujai sukurti did-

vyriai organiškai įsilietų į jau visuomenės istorinėje sąmonėje egzistuojančias ir kartu atpažįstamas simbolines figūras (pvz., 1794 m. sukilimas – Tadas Kosciuška – lenkų pasipriešinimas Nacistinei Vokietijai – Marian Buczek)⁵.

• „Tarybinio didvyrio“ konstruktas buvo modeliuojamas taip, kad kiekvienas sovietinis pilietis tikėtų, jog ir jis, sekdamas didvyrių pavyzdžiu, pats gali tapti didvyriu⁶.

Sovietinės propagandos tikslas buvo paprastai sovietinio žmogaus lojalumo sovietinei sistemai užtikrinimas per kasdienę jo gyvenimo rutiną. Buvo stengiamasi parodyti sovietinės santvarkos pranašumą. Tam puikiausiai tiko „tarybinio didvyrio“ iškilimo iš paprasto žmogaus konstruktas, parodantis viliojančius lojalumo sovietinei sistemai aspektus: šlovė ir užtikrinta materialinė nauda.

Apibendrinant trumpai aptartą straipsnių rinkinį „Tarybiniai didvyriai. Kultūrinė propagandos figūrų istorija Rytų Europoje ir VDR“ reikia paminėti, jog šis veikalas yra viena iš retesnių išsamių ir koncentruotų studijų, apimančių „tarybinio didvyrio“ fenomeno tyrinėjimus sovietinių visuomenių kontekste. Pastaruoju atveju įdomus yra pateiktas „tarybinio didvyrio“ veikimo visuomenėje mechanizmas ir jo, kaip socialinio ir kultūrinio artefakto, vaidmens sovietmečiu perspektyva.

Žilvinas Kaciūška

³ Sartori R. Helden des Sozialismus in der Sowjetunion // Min. veik., p. 39–40.

⁴ Leo A. Deutschlands unsterblicher Sohn. Der Held des Widerstands Ernst Thälmann // Min. veik., p. 108–109.

⁵ Zaremba M. Das Heldenpantheon der Volksrepublik Polen // Min. veik., p. 176.

⁶ Satjukow S., Gries R. Min. veik., p. 17.